

Vékás Lajos akadémikus*

Az új magyar Polgári Törvénykönyv: gazdasági-társadalmi változások tükré

I. Az új Ptk. előzményeiről

I. A magyar Országgyűlés 2013. február 11-i ülésnapján megalkotta a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt (a továbbiakban: új Ptk.).¹ Az új Ptk. 2014. március 15-én lép hatályba, és ezzel az 1959. évi IV. törvény, az első magyar polgári törvénykönyv fokozatosan átadja helyét az új kódexnek. Az új és a régi törvénykönyv időbeli hatálya közötti átmenetet részletesen a 2013. évi CLXXVII. törvény határozza meg.

Az 1959. évi IV. törvény egy olyan korban – 1953 és 1959 között – fogant és született meg, amelyben az uralkodó diktatórikus politikai hatalom és a lezajlott államosítások szinte teljesen likvidálták a magánjogi vagyoni forgalom és az emberi személyiség kibontakozásának természetes társadalmi feltételeit, köztük mindenekelőtt a magántulajdont. Az adott gazdasági-társadalmi és politikai körülményeket figyelembe véve különösen méltányolnunk kell az 1959-es kódex létrejöttét és értékeit. A törvénykönyv megalkotásában vezető szerepet játszottak a háború előtti híres Szladits-iskola tagjai: *Eörsi Gyula* és *Világhy Miklós* budapesti egyetemi tanárok. Ki kell emelnünk továbbá *Kemenes Béla* későbbi szegedi egyetemi tanár szerepét, már csak azért is, mert ő írta a törvény miniszteri indokolását. A *kiemelkedő szakmai színvonalnak* volt köszönhető, hogy az 1959-es magyar Ptk. évtizedekkel élte túl az 1980-as évek végén megkezdődött és az 1990-es rendszerváltásban kiteljesedett mélyreható gazdasági és társadalmi változásokat. A korszak kódexei közül a magyar Ptk. mellett egyedül az 1964-ben született lengyel törvénykönyv mutathat fel ilyen sikert.

A mai történelmi távlatból szemlélve – úgy vélem – pontosan meg lehet határozni azokat a tényezőket, amelyek az 1959-es Ptk. hosszú

* *Dr. Dr. Dr. h. c. mult. Vékás Lajos, az MTA rendes tagja, az MTA alelnöke, professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék, Budapest*

¹ M. K. 31. sz., 2013. február 26.

életképességére magyarázatot adnak. Mindenekelőtt arra kell rámutatni, hogy a magánjognak a római jog páratlan eredményeihez visszanyúló, tehát évezredes fejlődés alatt csiszolódott normavilága olyan absztrakt szabályozást tesz lehetővé, amely a gazdasági tartalom változásait széles határok között képes közvetíteni. Az 1959-es kódex időtállóságában emellett nagy jelentőséget kell tulajdonítani annak a körülménynek, hogy alkotói az európai magánjog legjobb hagyományain nevelkedett, széles látókörű, az összehasonlító jogban iskolázott, tudós jogászok voltak. Ehhez járult, hogy ők a 20. század első harmadában alkotott, 1900 és 1928 között készült színvonalas törvénytervezetekre építhettek. Kézenfekvő volt, hogy a sorban ötödik szöveggént elkészült 1928-as Magánjogi Törvénykönyv Javaslatot (Mtj.) vették alapul, amelyből nem lett ugyan kihirdetett törvény, de szakmai színvonalát általános elismerés övezte, és számos megoldását a bírói gyakorlat szokásjogi úton alkalmazta is. (A törvényi elfogadás elmaradásának egyébként egyik fő politikai oka az volt, hogy egy polgári törvénykönyv ne bontsa meg a Trianoni Békeszerződés folytán más államokhoz került egykori országrészekkel még részben meglévő magánjogi jogegységet.)

2. Az 1959-es Ptk. alkotóinak egyik legfőbb feladata éppen az volt, hogy miként igazítsák a valódi magántulajdoni viszonyokra készített normákat az alapvetően állami tulajdonra épülő vagyoni forgalom, egy *magántulajdon nélküli magánjog* követelményeihez.² Zsugorítaniuk kellett a korábbi magánjog szabályrendszerét, hozzáigazítva azokat a meglehetősen leegyszerűsített korabeli viszonyokhoz. Emellett az alkotók tudatos törekvése volt az is, hogy a kódex szabályozása ne legyen kazuisztikus.³ A szabályozandó életviszonyok alapvető egyszerűsödése és a túlságosan részletező kodifikálási módszer szándékos elvetése eredményezte azt, hogy az 1928-as Mtj. 2171 §-ával szemben az 1959-es Ptk. – igaz: családjogi szabályok nélkül – mindössze 685 §-t tartalmazott. E törvény megalkotásánál az igazi nagy feladatot az jelentette, hogy milyen rendelkezésekkel és milyen szerkezeti rendben szabályozza a

² L. ehhez a problémához a szerzőtől: Privatrecht und Wirtschaftsverfassung in Ungarn, in: Peter *Schlechtriem* (Hg.): Privatrecht und Wirtschaftsverfassung. Baden-Baden 1994, S. 43-50 (43). A szocialista polgári jog lényegéhez l. Norbert *Reich*, Sozialismus und Zivilrecht, Frankfurt/M, 1972.

³ L.: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve: az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest 1959, 19. o.

kódex a korszak különös (de a maga idején távolról sem átmenetinek tekintett) tulajdoni és szerződéses viszonyait.

A *tulajdoni viszonyok* jogi rendezésénél az 1959-es Ptk. – teljes mértékben a hagyományos megoldásoknak megfelelően – az árutulajdonra modellezve adta meg a tulajdonjog részletszabályait. Meghatározta a törvény a tulajdonjog tárgyait, rendelkezett a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogáról, a rendelkezési jogról, a tulajdonjog megszerzésének módjairól, a közös tulajdonról, a személyes és telki szolgalmakról, s végül a birtokról és a birtokvédelemről. A felsoroltak mind olyan kérdések, amelyekre egy kapitalista viszonyok között fogant törvénykönyvnek is választ kell adnia.⁴ Ezeket a minden polgári törvénykönyvben megtalálható szabályokat egészítette ki azután a kódex – egy külön Címben – „a társadalmi tulajdonra vonatkozó” szabályokkal. Míg a klasszikus tulajdonjogi szabályok 85 §-ban kaptak helyet, addig az „állami szocialista tulajdonjogra” és a „szövetkezeti szocialista tulajdonjogra” vonatkozó külön rendelkezések mindössze 19 §-t tettek ki. Ez az „előrelátó” szerkezeti megoldás: a klasszikus és a „szocialista” szabályok szinte teljesen elkülönített elhelyezése adott arra lehetőséget, hogy a rendszerváltás után a társadalmi tulajdonra vonatkozó szabályokat – a hagyományos tulajdonjogi rendelkezések sérelme nélkül – egy tollvonással hatályon kívül lehetett helyezni.⁵

Ugyanezt a megoldást alkalmazta az 1959-es Ptk. a *szerződési jogban* is. A szerződések általános szabályai és a hagyományos szerződéstípusok ugyanúgy néztek ki a kódexben, mint bármely magánjogi törvénykönyvben, legfeljebb – már csak a kazuisztika elkerülése érdekében is – kevésbé voltak részletezőek. Ezek közé a klasszikus szerződési szabályok közé – külön fejezetbe – illesztette be a törvényhozó a vagyoni forgalom túlnyomó többségét bonyolító, az állami tulajdon keretei között zajló, az állami vállalatok közötti forgalmat rendező ún. *tervszer-*

⁴ Joggal írta erről *Menyhárd* Attila az új Ptk. előmunkálatai során: Az 1959-es Ptk. tulajdonjogi szabályai „jól illeszkednek abba a folyamatba, amely az 1900-as tervezettől kezdve egyre letisztultabb és a gyakorlatban jól alkalmazható, a dologi jog sajátosságaihoz képest nyitott és rugalmas szövegtervezeteket eredményezett. ... A Ptk. ideológiai háttereként jelentkező tulajdoni szemlélet a szabályozás alapvető szerkezetét nem érintette. ... A Javaslat Dologi jogi Könyvének megalkotása során ezért nincs szükség átfogó, a szabályozás alapjait érintő reformra.” In: *Vékás* Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Complex: Budapest 2008, 573. o.

⁵ 1991. évi XIV. tv.

zödések szabályait.⁶ Magában a kódexben a tervszerződésekre vonatkozó normák (az eredeti XXXV. fejezetben) mindössze 13 §-t foglaltak el, a részletszabályok kormányrendeletben jelentek meg. Amikor pedig a szigorú tervutasításos rendszer bomlani kezdett, az 1966 és 1968 között kidolgozott és bevezetett „új gazdasági mechanizmus” jogi kereteinek megalkotása során jórészt ezek a szabályok is meghaladottakká váltak,⁷ míg nem az 1977-es novellában⁸ a tervszerződésekről szóló egész fejezetet hatályon kívül helyezték.

A törvénykönyv alkotói 1959-ben nyilván nem számítottak arra, hogy harminc év múlva a jórészt működésképtelenné vált állami tulajdont privatizálni szabad, sőt kell. De még azt sem gondolhatjuk, hogy a professzorok a szigorú tervutasításos rendszer közeli megszüntetésével számoltak. A „szocialista polgári jog” szabályinak elkülönített rendszer-tani elhelyezése objektíve mégis rendkívül egyszerűvé tette az 1990 körül végbement gazdasági-társadalmi változások által megkívánt módosításokat: csak ki kellett emelni ezeket a rendelkezéseket a kódexből, és a megmaradt klasszikus magánjogi szabályok a megváltozott körülmények kiszolgálására – legalább is átmenetileg – jórészt alkalmasak maradtak. Egy vonatkozásban ugyanakkor tudatosságot is egyértelműen meg lehet állapítani. A magyar jogtudomány – az uralkodó szovjet elmélet hatására is – elvetette az ún. *gazdasági jogi felfogást* és egy külön gazdasági jogi kódex megalkotását, vagyis a szűk körben megtúrt magántulajdoni viszonyok és a szocialistának nevezett állami és szövetkezeti tulajdoni viszonyok külön kodifikálását.⁹ Véleményem szerint ez a kodifikációs megoldás utólag két szempontból is döntő előnynek bizonyult. Egyrészt a magántulajdoni rend és a piacgazdaság visszaállítása után az 1959-es Ptk. szabályai sokkal inkább alkalmasak voltak az új viszonyok támasztotta követelmények kielégítésére, mint az egykori NDK vagy Csehszlovákia polgári törvénykönyvei, amelyek a gazdasági jog külön kodifikációja miatt szegényesre sikerültek. Másrészt könnyebb volt egy monista kiindulópontot elfogadtatni az új Ptk. megalkotásánál, hiszen már az

⁶ L.: Eörsi Gyula: *A tervszerződések*. Akadémiai Kiadó: Budapest 1957

⁷ Az 1966. évi 3. tvr. és az 1967. évi 39. tvr. alapvetően módosította, sőt részben hatályon kívül helyezte a tervszerződésekre vonatkozó rendelkezéseket. L.: Eörsi Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest 1968

⁸ 1977. évi IV. tv.

⁹ L.: Világhy Miklós: *A gazdasági jog problémája*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest 1951

1959-es kódex – korának feltételei között – maga is monista elvi alapon állt: szabályozta az akkori viszonyok között professzionális jogalanyoknak számító állami vállalatok szerződéseit és – ugyancsak a kor gazdasági lehetőségeihez szabottan – a hagyományos kereskedelmi jogi szerződéseket (a bizományt, a fuvarozást, a szállítmányozást stb.) is.¹⁰

Emellett az 1959-es magyar kódex – és ez kétségtől *alkotóinak érdeme* – olyan messze ment el a klasszikus magánjog szabályainak megtartásában, ameddig az adott politikai viszonyok között egyáltalán lehetséges volt. Szemléletes példa erre a polgári jogi társaság, amelyre az 1959-es Ptk. annak ellenére adott szabályokat, hogy társaság alapítására az adott gazdasági berendezkedésben magánszemélyeknek nem volt szükségük, állami vállalatoknak pedig – a tervlembontásos rendszerben – még közel egy évtizedig jogi lehetőségük sem volt. Először 1967-ben született jogszabály közös vállalat alapításának lehetőségéről és egyesülés létrehozásáról,¹¹ és ugyanebben az évben tették lehetővé a külkereskedelmi vállalatok számára bizonyos társasági szerződések megkötését.¹² Mezőgazdasági termelészövetkezetek már korábban is társulhattak. A polgári jogi társaság szabályai évekig keresték funkciójukat, mígnem a Legfelsőbb Bíróság 1962-ben egy PK állásfoglalásban szerepet talált nekik: az élettársak vagyoni viszonyainak rendezésére írta elő a polgári jogi társaság szabályainak alkalmazását.¹³ Az 1959-es Ptk.-ban az előrelátás másik, sokkal jelentősebb példáját az emberi személyiség védelmével kapcsolatos szabályozás szolgáltatja. Már a Ptk. eredeti szövege (és nem csak az 1977. évi IV. törvény, amely ezen a területen további előremutató lépéseket tett) kimondta (egyebek mellett): az emberi személyiség sérelmét jelenti a hátrányos megkülönböztetés. Az 1959-es Ptk. alkotói tudták azt, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalma nem azonos az egyenlő bánásmód követelményével. 1959-ben tisztában voltak azzal, hogy a polgári jogi viszonyokban nem lehet egyenlő bánásmódot követelni; mert az ember a vagyontárgyát csak egy vevőnek tudja eladni, a lakását csak egy bérlőnek tudja bérbeadni stb. A magánjogi viszonyokban az egyenlő bánásmód követelménye szinte fogalmi abszurdum.

¹⁰ L.: Vékás Lajos: Egy új Polgári Törvénykönyv tartalmi határaitól: a „kereskedelmi magánjog” elhelyezéséről, in: *uő.*: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. HVG Orac: Budapest 2001, 38-74.o.

¹¹ 11/1967. (V. 13.) Korm. r.

¹² 32/1967. (IX. 23.) Korm. r.

¹³ PK 827. sz., BH1962. 8. sz. A PK tételét azután a Ptk. 1977-es novellája integrálta a kódexbe.

Az 1959-es Ptk. alkotói pontosan tisztában voltak ezzel; nem úgy, mint a 2003-ban, amikor a CXXV. törvény felállította a Ptk.-ban az egyenlő bánásmód követelményét. Az új Ptk. kiküszöböli ezt a hibát.

II. Kodifikáció uniós tagállami keretek között

A magánjogi kódexeket a 19. és 20. században hagyományosan állami keretek között, nemzeti jogként alkották meg. Ma ez nem ennyire magától értetődő. Az Európai Unió *jogegységesítési hullámai* az 1980-as években elérték a magánjogot is. Irányelvek sora egységesítette a kereskedelmi társaságok jogának számos kérdését, és a szerződési jog tagállami kodifikációja sem hagyhatja figyelmen kívül az uniós jogot. Igaz, a klasszikus magánjog kemény magjának nemzeti színei azért máig alig fakultak. Az európai jogegységesítés mindmáig töredékes maradt, és elsősorban az új vagy új jogi megközelítésben kezelt problémák területén beszélhetünk egységesedésről. Így alkotott az Európai Unió irányelveket a termékfelelősségre és a fogyasztóvédelmi szerződési jog jó néhány problémájára. Ezek az uniós irányelvek már nem jelentéktelen szelleteket hasítottak ugyan ki a kötelmi jogból, de a dologi jog, a családi jog és az öröklési jog – a helyi hagyományokhoz eleve jobban kötődő – szabályait még nem érintették. Összességében mégis azt kell megállapítanunk, hogy az európai magánjog-egységesítés folyamatosan halad előre, és ezért egy tagállami keretek között zajló kodifikációnak a jogharmonizáció fejleményeivel feltétlenül számolnia kell.

Az új magyar Polgári Törvénykönyv megalkotásával párhuzamosan Európa-szerte sokasodtak és erősödtek azok a hangok, amelyek egy uniós szinten megalkotandó magánjogi kódex vagy legalábbis egy egységes szerződési jogi törvénykönyv létrehozását is sürgették. Az eszme mögé a 20. század utolsó évtizedeiben egyre jelentősebb intellektuális és anyagi erő is rendelkezésre állt. Évtizedes intenzív munka után így születtek meg magántervezetként a *Principles of European Contract Law*¹⁴, majd a *Draft Common Frame of Reference*¹⁵ és uniós rendelet-tervezetként a *Common European Sales Law*.¹⁶ Az ilyen vállalkozások gyakorlati sikerét mérlegelve rá kell mégis mutatnunk arra, hogy az életviszonyok gazdasági-társadalmi beágyazottsága Európa különböző fejlettségű

¹⁴ L. a 26. lj-ben.

¹⁵ L. a 27. lj-ben.

¹⁶ L. a 28. lj-ben.

régióiban még ma is nagy eltéréseket mutat. E különbségek csökkenésére pedig csak fokozatosan lehet számítani. Ezért még a szabályozás indokolt absztrakciós szintjén homogénnek látszó vagyoni forgalom joga (szerződési jog, hitelbiztosítéki jog) is nehezen egységesíthető. Jogosan merült fel az a kérdés, hogy az életviszonyok eltéréseinek az egyes tagállamokban nem a szabályok differenciálása felel-e meg jobban, mint azok uniformizálása.¹⁷ S nem is biztos, hogy az Európai Unió tagállamainak magánjogát rögtön kodifikálás útján kell harmonizálni, a jogközelítésnek egyéb útjai és módszerei is vannak.

Az új magyar kódex koncepcionális megalapozása során figyelembe vettük az európai jogegységesítés fejleményeit, de a helyzet alapos értékelése alapján mégis arra a következtetésre jutottunk, hogy – várhatólag még hosszú ideig – átfogó magánjogi kódexet csak *tagállami keretek között* lehet megalkotni. Ugyanerre az eredményre jutottak a többi poszt szocialista államban is.¹⁸ Érthetően, leelőször a Szovjetunióból kiszakadt balti államokban alkottak új magánjogot, de időközben új kódexe van Romániának¹⁹ és Csehországnak,²⁰ és új törvénykönyv készül Lengyelországban és Szlovákiában is. S – természetesen – a nagy klasszikus kódexeket is tagállami szinten újíttják meg. A német BGB átfogó kötelmi jogi reformja 2002. január 1-jén lépett hatályba.²¹ A Code civil-ben új alapokra helyezték az öröklési jogot, modernizálták a hitelbiztosítékok jogát, és folyamatban van a családjog újabb reformja és a

¹⁷ L. Hein *Köztz*: Rechtsvereinheitlichung – Nutzen, Kosten, Methoden, Ziele. *RabelsZ* 50(1986) 1. skk. o.

¹⁸ L. *Vékás* Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. HVG Orac: Budapest 2001, 28-37.o.

¹⁹ 287/2009 sz. törvény (Hivatalos Közlöny Nr 511, 2009. július 24), hatályba lépett 2011 októberében. L. Christian *Alunaru*: Privatrechtsentwicklung in Rumänien, in: Rudolf *Welser* (Hrsg.): Privatrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa. Wien 2008, 77-100. o.

²⁰ 89/2012 sz. törvény, hatályba lépett 2014. január 1-jén. L. Jan *Hurdik*: Das Konzept des Entwurfes zu einem neuen tschechischen ZGB, in: Rudolf *Welser* (Hrsg.): Privatrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa. Wien 2008, 15-22. o.; Luboš *Tichy*: Stand und Entwicklung des Privatrechts in der Tschechischen Republik, in: Rudolf *Welser*(Hrsg.): Privatrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa. Wien 2008, 23-30. o.

²¹ A reformhoz és az új német kötelmi joghoz kapcsolódó tengernyi irodalomból átfogóan értékelő jellege miatt Reinhard *Zimmermann* monográfiáját emeljük ki: *The New German Law of Obligations: Historical and Comparative Perspectives*. Oxford University Press 2005

kötelmi jog alapvető megújítása is.²² Természetesen a tagállami törvénykönyvek alkotóit terheli az a szakmai kötelezettség, hogy vegyék figyelembe az egységes jog bevált eredményeit, és még inkább az a jogi kötelezettség, hogy ültessék át az Európai Unió kötelező jogi aktusait. Egy tagállami törvénykönyv készítése során bőven adódik lehetőség a nemzetközi jogegységesítés eredményeinek megfontolására, alkotó módon történő felhasználására is. Ezekkel a lehetőségekkel bőven élt az új magyar Polgári Törvénykönyvet előkészítő szakmai bizottság. Mindezekről alább, a IV. fejezetben szólunk.

III. Az új Ptk. társadalomképe

Magyarországon négy évtized diktatúrája és zsákutcába torkolló gazdasági-társadalmi tévútja után 1990-ben a magántulajdon, a szabad vállalkozás és a *magánautonómia* talajára épülő társadalmi rendet vezettek be. Az ennek érdekében követett társadalompolitikai célkitűzések és az azok megvalósítására bevezetett alkotmányos garanciák a mai fejlett Európában, mindenekelőtt az Európai Unióban tömörült államokban elfogadott társadalomképet, vagyis a *szociális piacgazdaság* társadalmi modelljét tekintik mintának. Ezt a célkitűzést kívánta szolgálni az új Ptk. is. A törvényhozó abból indult ki, hogy a kódexnek a magánautonómiára épülő, szociális elemekkel átszőtt, alkotmányosan védett piacgazdaság magánjogi feltételeit kell megteremtenie. A törvénykönyv elsősorban a vagyoni forgalom viszonyainak jogi kereteit fekteti le, de jogi védelmet kíván nyújtani az emberi személyiségnek, a családon belüli személyi viszonyoknak és a szervezeti jogalanyok személyhez fűződő jogainak is.

Az új társadalmi modell első pilléreként mindenekelőtt a *magántulajdon* teljes körű elismerését és védelmét követeli meg. Ez az elv áthatja az új magánjogi kódexet, kiegészülve természetesen a magántulajdont terhelő szociális kötöttségekkel.

A magántulajdon alapvető következménye és egyúttal a magánautonómia második pillére a *szerződési szabadság* elvének elfogadása. Az új Ptk. a szerződési szabadság elvét – a piacgazdaság követelményeinek megfelelően – a szerződési jog alapelvei között elsőként emeli ki

²² Ez utóbbihoz l. Pierre *Catala*: Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription. La documentation française, Paris, 2006; François *Terré* (dir.): Pour une réforme du droit des contrats. Dalloz, Paris 2009; Guillaume *Meunier*: The Reform of the Law of Obligations in France, in: Walter *Doralt*/Olivier *Deshayes* (ed.): Reforming the Law of Obligations and Company Law, Société de législation comparée, 2013.

(6:59. §). A magánautonómia széles körű elismerése a szerződések világában a szerződéskötési szabadságban ölt testet. A szerződési szabadság mindenekelőtt azt jelenti, hogy a magánjog alanyai önként döntenek arról, hogy szerződést kívánnak-e kötni, és maguk határozzák meg azt is, hogy kivel kötnek szerződést. Jogszabály csak kivételesen írhat elő szerződéskötési kötelezettséget; ez indokolt lehet monopolhelyzetben lévő közüzemi (villamos energiát, gázt stb.) szolgáltató vállalatok vagy közlekedési társaságok esetében. A szerződési szabadság lényeges harmadik eleme a felek tartalomalakító szabadsága is. A szerződésalakító (tartalmi) szabadság következménye a szerződési jogi normák döntő többségének diszpozitív jellege. Ez azt jelenti, hogy a szerződő felek a szerződési szabályoktól eltérően is megállapodhatnak. Mind a kötelek közös szabályai, mind a szerződési szabályok között csak kivételesen fordulnak elő kötelező (kógens) rendelkezések, amelyekről a felek egyező akarattal sem térhetnek el. A kógens rendelkezésektől eltérő szerződéses kikötés – függetlenül attól, hogy azt a törvény kifejezetten kimondja vagy sem – semmis. Az új Ptk. abból indul ki, hogy a vagyoni forgalom résztvevői szerződéses kapcsolataikban általában képesek érdekeik érvényesítésére és védelmére, ezért a magánjognak csak a lehető legszűkebb körben kell beavatkoznia. A szerződési szabadságot, magánjognak ezt a pillérét csak ott és annyiban indokolt tehát korlátozni, ahol és amennyiben ez a szociális igazságosság követelménye érdekében elengedhetetlenül szükséges, és a piaci verseny szabadságának feltételei között még lehetséges. Ezért a szerződéses viszonyokba történő jogszabályi beavatkozásra kivételesen és csak olyan esetben van szükség és lehetőség, ahol a szerződő felek jogi egyenjogúsága és mellérendeltsége mögött – a szerződési feltételek meghatározására is nagymértékben kiható módon – a gazdasági, illetve a szakismereti egyensúly hiánya állapítható meg. Az ún. „gyengébb fél” védelmének eseteit az új Ptk. külön meghatározza. Ilyennek minősülnek elsősorban a *fogyasztói jogviszonyok és az általános szerződési feltételekkel kötött ügyletek*.

A magánautonómia harmadik pillére az *egyesülés és a társulás szabadsága*, amelynek követelményeit az új Ptk. – a magánjogi szabályozások bevált mintái nyomán – elsősorban az egyesület, a gazdasági társaságok és a szövetkezet intézményeivel kívánja szolgálni. Ezeknek az intézményeknek a szabályait az új kódex harmadik könyve tartalmazza.

IV. Az új Ptk. külső mintái és viszonya az Európai Unió jogához

1. Az új Ptk. nem választ külföldi modellt, de merít *külföldi kodifikációs példák*ból. A 20. század elején készített magyar tervezetek széles összehasonlító jogi alapokra épültek, de elsősorban az osztrák és a német törvénykönyv megoldásait vették figyelembe. Az 1928-as Mtj.-nek pedig már a svájci ZGB is szolgáltatott mintákat. Ezeknek a nagy klasszikus törvénykönyveknek a tanulságait a magyar magánjog jórészt már korábban értékelte és hasznosította tehát, és – ahol jónak látta – magába szívta eredményeiket. Az újabb nemzeti kódexek közül a holland törvénykönyv (*Burgerlijk Wetboek*, 1992) és a kanadai *Québec* tagállam új magánjogi kódexe (1991)²³ tekinthető a legmodernebbnek. Ezek a kódexek több szempontból (így mindenekelőtt a szabályozandó életviszonyok körének meghatározása és a törvénykönyv szerkezete szempontjából) mintákat is adtak a magyar reform számára, de a kodifikáció egészét illetően szabályozási modellként ezek sem jöttek figyelembe.

A nemzeti kódexeken kívül az új Ptk. tanult a nemzetközi egyezmények és modelltörvények eredményeiből is. Ezek közül mindezenelőtt a Bécsi Nemzetközi Adásvételi Egyezmény²⁴, az UNIDROIT Alapelvek (*Principles of International Commercial Contracts*, 2010²⁵), az Európai Szerződési Jogi Alapelvek (*The Principles of European Contract Law: PECL*, 1999, 2002²⁶) kínáltak megfontolásra érdemes, esetenként követhető példákat a szerződési jog szabályozásánál. A kodifikáció befejező stádiumában figyelemmel lehettünk a PECL-ből kiindulva megalkotott, de a magánjog csaknem egészét átfogó nagyszabású európai modellszabály-tervezetre, a már szintén említett *Draft Common Frame of Reference*-re (DCFR) is, amelynek magyarázatokkal és jogösszehasonlító jegyzetekkel ellátott változata több kötetben jelent

²³ L. ehhez magyar nyelven *Fuglinszky Ádám*: A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben – Québec, Kanada. ELTE Eötvös Kiadó: Budapest 2010, 516 p.

²⁴ L. a magyar nyelvű kommentárt: *Sándor Tamás/Vékás Lajos*: Nemzetközi adásvétel (A Bécsi Egyezmény kommentárja). HVG Orac: Budapest 2005, 684 p.

²⁵ Michael Joachim *Bonell* (ed.): UNIDROIT Principles in Practice. Transnational Publisher: Ardsley, NY 2006

²⁶ L.: Ole Lando/Hugh Beale (ed.): Principles of European Contract Law. (Part I and II, Combined and Revised). Kluwer Law International: The Hague/London/Boston 2000; Principles of European Contract Law (PECL) Parts I and II, edited by Ole Lando and Hugh Beale; Part III, edited by Ole Lando, Eric Clive, André Prüm and Reinhard Zimmermann. Kluwer Law International: The Hague/London/New York, 2000, illetve 2003

meg.²⁷ Ezek a színvonalas modelljavaslatok világszerte szakmai elismerést vívtak ki, és széles körben hatnak a jogalkotásra és a joggyakorlatra. Megjegyezzük, hogy az Európai Unió égisze alatt, jogtudósok közreműködésével az új Ptk. szakmai előkészítésének lezárása után is szinte folyamatosan zajlanak kodifikációs munkálatok. Ezek legutóbbi eredménye a 2011 októberében közzétett és vitára bocsátott, már ugyancsak említett rendelet-tervezet a választható (opcionális) közös európai adásvételi jogról (*Common European Sales Law: CESL*).²⁸

2. Az új Ptk. figyelembe vette, hogy az *Európai Unió jogalkotása* a magánjog területén is be kell hogy épüljön Magyarország jogrendszerébe. Intenzíven jelen van az európai uniós magánjog a társasági jogban és a fogyasztóvédelmi szerződési jogban. Európai normák szólnak ezen kívül például a kereskedelmi ügyletekhez kapcsolódó késedelmes fizetések szankcionálásáról (2011/7/EU irányelv).

A kodifikációs Szerkesztőbizottság végül is úgy döntött, hogy az európai uniós irányelveknek csak a „*maradandó magját*” építi be magába a törvénykönyvbe. Tudatosan nem törekedett tehát arra, hogy az uniós magánjog egész anyagát a kódexbe integrálja. Ennek oka az a megfontolás volt, hogy az uniós irányelvek szabályozása túlságosan tagolt, kazuisztikus, sűrűn változó és részben nem is magánjogi jellegű, és ezért a maga egészében nem alkalmas egy hosszú távra tervezett kodifikáció célkitűzéseinek megvalósítására. Ezért az új Ptk. inkább a kisebbik roszszat választja azzal, hogy az irányelvek részletszabályait külön törvé-

²⁷ Christian von Bar/Eric M. Clive (ed.): Principles, Definitions, Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR). Sellier: München 2009; I. Vékás Lajos: A DCFR és a magyar polgári jog kodifikációja. Európai Jog 10 (2010) 1. sz., 3-12. o. V. ö. Michael Joachim Bonell/Roberta Peleggi: UNIDROIT Principles of Commercial Contracts and Draft Common Frame of Reference: a Synoptical Table, in: Uniform Law Review – Revue de Droit Uniforme XIV (2009) 437-554. o.

²⁸ L. Reiner Schulze (Hrsg.): Common European Sales Law (CESL) – Commentary – Beck-Hart-Nomos: Baden-Baden 2012; Dirk Staudenmayer (ed.): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Common European Sales Law (Textbook). Beck: München 2012, 1500 p.; Dirk Staudenmayer: Common European Sales Law (Article-by-Article Commentary of the Regulation on a Common Sales Law in the European Union). Beck: München 2013; továbbá a tanulmányokat: AcP 212(2012) 467-852 és: ZEuP 20(2012) 687-939; valamint Szilágyi Ferenc: Az Európai Bizottság közös európai adásvételi jogról szóló rendeletjavaslatának kontextusa és egyes alapkérdései. Magyar Jog LX (2013) 8-26. o.

nyekben hagyja. Jó példa erre a fogyasztóvédelmi európai szerződési jog.

A fogyasztókat a magánjogi szerződésekben védő jogalkotás az elmúlt negyedszázadban fokozatosan az európai uniós szervek hatáskörébe került. Az egyre szűkülő tagállami hatáskörben az új Ptk. azt a kiindulópontot választotta, hogy a fogyasztóvédelmi szerződési jogból csak az irányelvek várhatóan tartós elemeit építi be – tematikusan – a kódexbe; a többi irányelvi szabályt külön jogszabályokban (elsősorban egy megújítandó fogyasztóvédelmi törvényben) kell a magyar jogrendszerbe integrálni. E kiinduló elvek alapján pontosította az új Ptk. a fogyasztó és a vállalkozás fogalmát. A kódexben (a szerződés általános szabályai között) jelennek meg a tisztességtelen szerződési feltételekre, továbbá a kellékszavatosságra és a jótállásra vonatkozó irányelvi eredetű rendelkezések. Az előbbiek a 93/13/EGK tanácsi irányelvből, az utóbbiak az 1999/44/EK parlamenti és tanácsi irányelvből származnak. Bekerült a kódexbe a termékfelelősségről szóló, az 1999/34/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel módosított 85/374/EGK tanácsi irányelv szabályanyaga. Csak néhány, a nemzeti magánjogi törvénykönyvbe illő rendelkezést integrál viszont az új Ptk. a fogyasztók jogairól szóló 2011/83/EU irányelv²⁹ szabályai közül.

V. Az új Ptk. szerkezete

1. Az új Ptk. *kódex-jellegű* törvénymű, és annak előnyeit minél szélesebb körben akarja érvényesíteni. Természetesen ez a módszer sem lehet öncélú. A kódex ezért számol azzal, hogy a legsikerültebb kodifikáció mellett is maradnak magánjogi szabályok a törvénykönyvön kívül. Ezeknek a normáknak a kódex szubszidiárius jellegű háttér-joganyagát kell, hogy képezze. Tétélesen is kimondja az új Ptk., hogy „a polgári jogi viszonyokra vonatkozó jogszabályokat e törvénnyel összhangban kell értelmezni” [1:2. § (2) bekezdés]. A külön magánjogi törvények tartalmi összhangját és terminológiai egységét magával a törvénykönyvvel természetesen a legnagyobb mértékben biztosítani kell. Ezért a kódex definícióinak a külön törvényekben is azonos tartalommal kell érvényesülniük.

A törvényhozó abból indult ki, hogy a kódex *tartalmi határait* elvben addig helyes tágitani, amíg a kodifikáció pozitív hatásai: az egy-

²⁹ L. ehhez Oliver *Unger*: Die Richtlinie über die Rechte der Verbraucher – Eine systematische Einführung. ZEuP 20(2012) 270-304.

ségbefoglalt normák módszerbeli homogenitása, a terminológiai egység, a tömörítés és rövidítés lehetősége stb. megkönnyítik a jogalkalmazást. A szabályok egyazon törvénykönyvbe foglalása addig kívánatos és célszerű tehát, amíg az összefoglalandó normák módszerbeli egysége fennáll, és amíg a rendszerbe illesztés a kodifikáció előnyeit: a rendszertani racionalitást, az ökonomikus és ellentmondásmentes törvényszerkesztést, a terminológia biztonságát, a világos és áttekinthető megoldásokat hozza magával.

Mindezeket figyelembe véve az új Ptk. a *családjog* anyagát beépíti a törvénykönyvbe. Az integrálás során ugyanakkor gondoskodik a törvény a családjogi viszonyok sajátosságainak megfelelő kifejezésre juttatásáról. Ennek egyik jele az, hogy a Családjogi Könyv sajátos, csak e viszonyokra vonatkozó alapelveket fogalmaz meg.

Az új Ptk. végül is a gazdasági (kereskedelmi) *társasági anyagi jogi szabályok* integrálása mellett döntött, és azokat az egyes jogi személyekre vonatkozó rendelkezések között, önálló könyvben helyezi el. Ez a megoldás logikusan következik abból a koncepció kiindulópontból, hogy azokra a jogi személyekre, amelyeknek belső és külső kapcsolatai polgári jogi jogviszonyok keretében bonyolódnak, a törvénykönyv adjon teljes körű szabályozást, mivel a szabályozási tárgy és a szabályozás módszere illeszkedik a kódex jellegéhez. A gazdasági társaságokról szóló szabályoknak az új kódexbe építése több előnnyel jár: bővíthető a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok köre, és így normák ismétlése válik elkerülhetővé. Ezen kívül a kódex normáinak háttérjogszabályjellege (amit korábban a gazdasági társaságokról szóló törvény: a Gt. külön mondott ki) magától értetődővé válik. Ezek miatt és hasonló kodifikációs előnyök miatt döntött annak idején a svájci (1881), majd az olasz (1940/42) törvényhozó, legutóbb pedig a holland jogalkotó (1992) is a társasági jognak a magánjogi kódexben történő elhelyezéséről. Az integráció előnyeihez képest kisebb súllyal esnek latba a szokásosan megfogalmazott ellenérvek: a magánjogi és a közjogi normák vegyülése a gazdasági társaságok szabályozásánál, a külön törvény (Gt.) egysége, megszokottsága stb. Ugyancsak a jogi személyekről szóló könyvben ad keretszabályokat az új Ptk. a szövetkezetre is, megalapozva ezzel az ágazati szabályozást a főbb (termelő-, szolgáltató-, hitelintézeti stb. tevékenységet folytató) szövetkezeti típusokra.

Az *iparjogvédelmi és szerzői jogi törvények* anyagát az új Ptk. – az 1959-es kódexhez hasonlóan – nem integrálja, noha a szellemi tulajdon jogviszonyaiban keletkező alanyi jogok (és megsértésük szankciói-

nak többsége) egyértelműen magánjogi jellegűek. A külön törvények jogágazati szempontból vegyes normákat foglalnak magukba, de azokat – jellegük különbözősége ellenére – nem volna szerencsés szétbontani. Az új Ptk. súlyt helyez ugyanakkor arra, hogy a szellemi alkotások és egyéb szellemi javak védelmének magánjogi természetét a kódex is kifejezze, és ezért megfogalmazza saját szabályainak a külön törvényekhez kapcsolódó háttérnorma jellegét.

Az új Ptk. az *egyedi munkaszerződések* jogi rendezését nem vállalja magára, azt a Munka Törvénykönyvében hagyja. Természetesen a munkaviszonyok speciális rendezéseinek a magánjogi kódex (és azon belül is elsősorban a szerződések általános szabályai) kézenfekvő jogszabályi hátterét képezik. A munkaszerződés jogi szabályozásának azonban ma már annyi különleges vonása van, hogy nehéz volna ezt a normarendszert egy polgári törvénykönyvbe integrálni. A munkavállaló fogalmilag „gyengébb fél” jellege például megkülönböztető sajátosságként jelentkezik a szabályozásnál, és – emiatt – az európai közösségi jogi aktusok alakító hatása is sokkal intenzívebb, mint a magánjog egyéb területein. Azokra a munkavégzésre irányuló szerződésekre pedig, amelyek nem esnek a Munka Törvénykönyvének hatálya alá – a konkrét szolgáltatás jellegétől függően – az új Ptk. megbízási vagy vállalkozási szerződési szabályait lehet megfelelően alkalmazni.

2. Az új Ptk. átfogja az üzleti világ és a magánszemélyek magánjogi viszonyait egyaránt. A *monista elv* elfogadásával a törvénykönyv úgy alkotta meg a *szerződések általános szabályait*, hogy azok valamennyi jogalany kapcsolatát rendezni legyenek képesek, így e körben nincs szükség speciális normákra.³⁰ Az egyes *szerződéstípusok* szabályozása során az új Ptk. a következő megközelítést követte. Az üzleti világ tipikus szerződéstípusait (bizomány, fuvarozás, szállítmányozás, ügynöki megbízás stb.) eleve erre az igényszintre modellezte. Az üzleti forgalomban és a magánszemélyek kapcsolatban egyaránt fontos szerepet játszó szerződéstípusoknál (adásvétel, lízing, vállalkozás stb.) szintén a professzionális üzleti élet követelményszintje volt a mérvadó. A törvény ugyanakkor mind a szerződések általános szabályainál (pl. a tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatban, az általános szerződési feltételekre vonatkozó normák között, a kellékszavatosságnál, az elállási jognál

³⁰ L.: Vékás Lajos: Egy új Polgári Törvénykönyv tartalmi határaitól: a „kereskedelmi magánjog” elhelyezéséről, in: *uő*: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. HVG Orac: Budapest 2001, 38-74. o.

stb.), mind bizonyos szerződéstípusok (pl. garancia, kezesség, zálogjog stb.) megfogalmaz speciális fogyasztóvédelmi normákat a fogyasztói szerződésekre. Az új Ptk. viszonylag kis számban szabályoz olyan szerződéstípusokat (tartási szerződés, ajándékozás, haszonkölcson stb.), amelyek szinte kizárólag csak magánszemélyek kapcsolataiban jutnak szerephez.

Az új Ptk. kereskedelmi jogi alapállását jelzik továbbá *új szerződéstípusok*. A törvénykönyv azokra a szerződésekre kíván diszpozitív szabályokat kínálni, amelyek a gyakorlatban kellő mértékben kialakultak, és amelyek nem egyszerűen már meglévő szerződések elemeit veigyítő szerződéstípus-kombinációk, hanem más szerződésektől jól elkülöníthető tartalommal bírnak. Ebben a megközelítésben szabályozza az új Ptk. a finanszírozási típusú szerződések között a faktoringot és a pénzügyi lízinget, továbbá azokat a szerződéseket, amelyek a gyártóktól és a szolgáltatások nyújtóitól a végső felhasználókhöz közvetítik az árukat és szolgáltatásokat: a közvetítői szerződést, a forgalmazási szerződést és jogbérleti szerződés elnevezés alatt a franchise-t. Fontos tartalmi többlet a bizalmi vagyonkezelési szerződés is. A választott kodifikációs felfogással áll összhangban a hitel- és számlaszerződések szabályainak átfogó felülvizsgálata és az itt szabályozott szerződéstípusok számának kibővítése.

3. Az új Ptk. a kódexet könyvekre tagolja. A törvénykönyv tartalmi határainak kiszélesítése mind mennyiségi, mind tartalmi okokból szükségessé tette a kódex szerkezeti egységeinek bővítését. A törvénykönyv élén – lényegét tekintve az 1959-es Ptk.-hoz hasonlóan – Bevezető rendelkezések foglalják össze az alapelveket, a részletes szabályokat tartalmazó könyvek után pedig a Záró rendelkezések találhatóak. Az új Ptk. könyvei a következők:

- Első Könyv: Bevezető rendelkezések
- Második Könyv: Az ember mint jogalany
- Harmadik Könyv: A jogi személy
- Negyedik Könyv: Családjog
- Ötödik Könyv: Dologi jog
- Hatodik Könyv: Kötelmi jog
- Hetedik Könyv: Öröklési jog
- Nyolcadik Könyv: Záró rendelkezések.

Az új törvénykönyv – néhány módosítással – megtartotta tehát az 1959-es kódex belső szerkezetét,³¹ azon elsősorban a családjog és a társasági jog integrálása miatt történt változtatás. A magyar kodifikációs hagyományokat követi a magyar kódex abban, hogy *nem alkot általános részt*, mint néhány külföldi magánjogi kódex, köztük mindenekelőtt a német BGB. Elvileg talán tényleg az volna egy törvénykönyv helyes tagolása, hogy a több könyvben szerepet játszó intézmény szabályait kiemeljük, és önálló szerkezeti egységben helyezük el. Így tesz a német BGB a jogügylettel, amikor annak normáit, amelyek a kötelmi jogon kívül a dologi jogban, a családjogban és az öröklési jogban is szerepet kaphatnak, az általános részben foglalja össze. Szász-Schwarz Gusztáv az első, 1900-ban közzétett magyar kódex-tervezet előkészítése során joggal mutatott azonban rá arra, hogy a jogügylet egy törvénykönyvben túlzott, nem hasznos absztrakció, hiszen a legfontosabb jogügylet a szerződés, amelynek szabályait célszerű a maguk helyén és nem elvontan, kiemelve meghatározni. Nem is szólva arról, hogy az öröklési jog legjelentősebb jogügyletére, a végrendeletre amúgy is külön rendelkezések vonatkoznak.³² Ezt a felfogást elfogadva valamennyi magyar törvénytervezet és az 1959-es Ptk. is lemondott egy, a jogügyletet középpontba állító általános rész megalkotásáról.³³

Egyebekben az új Ptk. azért *részben új szerkezetben* építi fel a kódex normarendszerét. E változtatások közül a leglényegesebb, hogy – a társasági anyagi jog integrálása miatt megnőtt szabályanyag elhelyezésére – önálló könyvben ad helyet a *jogi személyekre* vonatkozó rendelkezéseknek. Az ember mint jogalany és a jogi személyek így kettéváltak joganyagát egy közös ponton: a személyhez fűződő jogok védelménél utaló szabállyal kellett összekapcsolni. A Harmadik Könyvben a jogi személyek közös szabályai jórészt a társasági jog normáiból általánosítva születtek, és elsősorban a gazdasági társaságok jogvitáiban jutnak majd szerephez, de azok megfelelően alkalmazhatóak a többi jogi személynél is. A másik fontos változás, hogy az új Ptk. kiemeli a szer-

³¹ L. Világhy Miklós: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről. Jogtudományi Közlöny XXIX (1955) 447-487. o.

³² Szász-Schwarz Gusztáv: Az általános rész elhagyásának indokolása, in: A magyar általános Polgári Törvénykönyv tervezetét előkészítő állandó bizottság jegyzőkönyvei. Franklin-társulat: Budapest 1897, 38-40. o.

³³ Az 1959-es Ptk. általános részt mellőző álláspontjának indokait l.: A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve: az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest 1959, 17. sk. o.

zódési jogból a *valamennyi kötelelemre* vonatkozó: a jognyilatkozatot, a képviselőt, elévülést, a többalanyú kötelemekeket, továbbá a kötelemekek teljesítését rendező normákat, és azokat a Kötelmi jogi Könyv élén önálló Részben helyezi el. A jognyilatkozatokra megfogalmazott szabályok ráadásul – eltérő rendelkezés hiányában – nemcsak kötelmi jogi, hanem dologi jogi, családjogi és öröklési jogi jognyilatkozatokra is alkalmazhatók. Ez a szerkezeti megoldás nem problémátlan ugyan, de egyértelműen jelzi, hogy e kiemelt szabályok valamennyi kötelelemre alkalmazandóak. Az utolsó említést érdemlő szerkezeti változás az Ötödik Könyvet érinti. Ez a könyv „tulajdonjog” helyett a „*dologi jog*” címet viseli, mivel a tulajdonjogra vonatkozó magánjogi normák mellett a hatályos jognál részletesebben szabályozza a birtokjogot és a korlátolt dologi jogokat. Ez utóbbiak között (tehát nem a kötelmi jogban, mint az 1959-es Ptk.-ban) vannak a zálogjogi szabályok is. Ez utóbbi változtatást elsősorban az indokolja, hogy a zálogjog koncepcionálisan új szabályozása őrzi ugyan a legfontosabb hitelbiztosíték kettős: dologi és kötelmi jogi természetét, de ma mégis sokkal inkább kell hangsúlyozni a dologi jogi jellegét, mint 1959-ben, amikor a kötelmi és a dologi adós szinte sohasem vált el egymástól. A Dologi jogi Könyvben helyezi el az új Ptk. az ingatlan-nyilvántartás legfontosabb anyagi jogi szabályait is.

VI. Fazit

A fentiekben természetesen csak ízelítőt tudtam adni az új Ptk. rendkívül gazdag anyagából. Mindenekelőtt rá kívántam mutatni a kódex jelentőségére, és pedig mind történeti értékelésben, mind a hatályos joghoz képest bekövetkezett változások érzékeltetésével. A kódex 1596 §-a megközelítőleg tizenötezer normatételt tartalmaz. A gazdaság és a társadalom változásait megfelelően kifejező, új elvi alapokon felépülő törvénykönyvet akartunk alkotni, de – mint többször hangsúlyoztam – csak a szükséges mértékben változtattunk a fennálló polgári jogon. A kódex próbája most kezdődik; bízom abban, hogy helyt fog állni a gyakorlatban.